

ארבעה צריכים חיזוק (כרכות לב:) - שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

470

שיחת מרן ראש הישיבה הגר"ג אדלשטיין שליט"א • פרשת שופטים – אלול תש"פ

הרי זה לטובה שירחמו עליו מן השמים ויזכה לשנה טובה, ואם כן מה שייך קפידא, ואין סיבה לקפידא, כיון שהכל לטובה.

וכן יש טבע של חמדת הכבוד, לקבל משרה מכובדת וכדומה, ולדוגמה אדם שעובד עבודה גשמית, אבל הוא רוצה שיהיה לו מקום עם עבודה יותר מכובדת, ואף שכבר יש לו כדי חייו, הוא רוצה יותר כבוד.

ידוע שבהנאת הכבוד בעולם הזה מפסידים הרבה עולם הבא, יותר ממה שמפסידים בשאר הנאות גשמיות, מפני שהכבוד הוא הנאה נפשית, שזה יותר מהנאה מכסף או סתם הנאות גשמיות (ענין כתר ראש אות קלו, ובחפץ חיים על התורה פרשת בהעלותך מה שביאר בזה), ומפסידים בזה עולם הבא, כי זו לא הנאה לצורך איזה חיזוק, אלא סתם הנאה מכבוד, ומפסידים עולם הבא, ואם כן מה הרווח, הרי זה רק הפסד.

אולם כך הטבע שרוצים את הכבוד, ויש חמדת הכבוד, ועושים השתדלות לזה, וגם מי שאינו משתדל, אבל כשמכבדים אותו הוא נהנה ושמח, וגם זו טעות, ובמה יש לשמוח, הרי זה על חשבון העולם הבא!

ואפילו מי שאינו שמח בכבוד, צריך להיזהר מהשפעת הכבוד, שלא יגרום לו הרגשת חשיבות, כמו שמצינו בגמרא (סנהדרין ז, ב) על רב, שהיו ציבור גדול הולכים אחריו ומלווים אותו, כי היו לו הרבה תלמידים, וציבור גדול היו שומעים את דברי התורה שהיה אומר, וכשהיה הולך לביתו היו מלווים אותו ומכבדים אותו, וחשש רב מהשפעת הכבוד, והיה אומר לעצמו פסוקים של שפלות שלא ירגיש איזה חשיבות, ופירש רש"י שם: כדי שלא תזוז דעתו עליו היה אומר כך, והיינו שלא היה אצלו חשש גאוה ממש, רק שמא 'תזוז דעתו', שעלול להרגיש משהו חשיבות, ואם הוא מרגיש איזה חשיבות זה כבר לא ענווה, ושייך משהו לגאוה.

והאמת היא שאין במה להרגיש חשיבות, כי כל מה שיש לאדם זה בידי שמים, והכל חסדי שמים, ואין לייחסו לעצמו כלל, ואף כוח המחשבה שיש לו, הרי זה בידי שמים, ומה שייך להרגיש חשיבות, אבל טבע האדם להרגיש חשיבות, ולכן היה רב אומר פסוקים, וכן מובא בגמרא שם על מר זוטרא חסידא, שהיה אומר פסוקים, שלא להרגיש איזה חשיבות.

ויש טבע חזק מאד באדם שאפילו שאינו מחפץ כבוד, אבל מעניין אותו לדעת האם מחשיבים אותו, כי הוא מחשיב את עצמו במה שהוא, שיש לו איזה מעלה, ומעניין אותו האם גם אחרים יודעים את המעלה שלו, ואף שאינו מדבר על זה, אבל בלב כך הטבע, שהוא חושב האם יודעים את המעלה שיש לו, ובלב הוא מעניין שידעו מזה, כי הוא מחשיב את עצמו ורוצה שידעו את חשיבותו, וזו חמדת הכבוד.

ומעשה שהיה לפני יותר ממאה שנה בבחור אחד שהיה נחשב לבחיר הישיבה, והוא לא ידע מזה כלל, ומעולם לא חשב כיצד מחשיבים אותו, ופעם אחת לאחר שנים רבות באו וסיפרו לו שהוא היה נחשב לבחיר הישיבה, והצטער מאד, מדוע סיפרו לו על כך, ולמה הוא צריך לדעת מזה, כי מה שהוא יודע את חשיבותו זה מפריע לו! וכאמור טבע האדם אינו כן, אלא יש חמדת הכבוד והממון, וצריך חיזוק להתרחק מזה.

ועתה בעמדנו בזמן אלול, זהו זמן שצריכים בו הכנה לראש השנה, לימי הדין, וצריכים זכויות, להתחזק בכל העניינים שצריך חיזוק.

ומרן ראש הישיבה הגר"ג פוברסקי זצ"ל אמר פעם, שאם אדם זוכר שהיום אלול, זה גם כן נותן חיזוק, עצם הידיעה והמחשבה ליכור שעכשיו 'אלולי' זה כבר מחזק ונותן השפעה, ואמנם עיקר ההשפעה היא על ידי שלומדים ספרי מוסר, שספרי המוסר משפיעים יותר חיזוק, חיזוק ממש, אבל גם ליכור שעכשיו אלול זה מוסיף חיזוק.

אין סיבה להקפיד כי הכל לטובה

והנה אלול הוא גם זמן שיש בו מעבר מחדרים לישיבה קטנה, ומישיבה קטנה לישיבה גדולה, ובזמן הזה מצויים דברים שגורמים קפידא, כגון אם אחד רצה להתקבל לישיבה מסוימת, ישיבה חשובה מאד, והוא אמנם מתאים לשם, אך הוא לא כל כך מצוין, ואם היה לומד שם הוא היה מן החלשים שבישיבה, אבל יש שם תלמידים כאלה כמוהו, והוא רצה ושאל להתקבל לשם, וגם אביו רצה את זה, ובסוף לא קיבלו אותו, והלך לישיבה אחרת ושם הוא היה מן החשובים והצלילי מאד, וקיבל שם הרבה הצלחה, מה שלא היה מצליח אם היה לומד בישיבה החשובה.

מנהגים המעוררים לחיזוק באלול

ברוך השם זכינו לסייעתא דשמיא שזמן אלול מתחיל וכל הישיבות מסודרות עם כל הזהירות, עד עכשיו היו קשיים, ועכשיו הישיבות ממשיכות בשלמות, בסייעתא דשמיא, א זכות פון אלול, בזכות אלול.

אלול זה זמן שצריכים חיזוק והכנה לראש השנה, וכבר מראש חודש אלול מתחילים לתקוע בשופר, והטעם בזה כדי לעורר, שהציבור יתעורר לתשובה, ויתחזק בכל מה שצריך חיזוק, וגם אומרים בכל יום לדוד השם אורי, שהוא גם כן פרק של תשובה ושל חיזוק.

ובאמת המנהגים הללו של תקיעת שופר ואמירת לדוד השם אורי מראש חודש אלול, הם מנהגים שלא היו בזמן הגמרא, והם מזמן הראשונים כנראה, אבל בזמן הגמרא לא מוזכר שהיו תוקעים בשופר ואומרים לדוד השם אורי, מפני שהם היו מחוזקים גם בלי זה, ולא היו צריכים את החיזוק הנוסף של שופר ולדוד השם אורי.

אבל בירידת הדורות לאחר זמן הגמרא, ואולי אפילו מאוחר יותר, התחילו מנהגים אלו, מפני שהייתה ירידת הדורות באמונה, ובהרגשת אימת הדין, וכן רואים שבזמן המשנה היו עושים שידוכים ביום כיפור (כדאיתא בסוף תענית), ולא היה בזה סתירה, יום כיפור עם אימת הדין ושידוכים! אבל בזמנינו זה לא כך, ויש צורך בחיזוק.

מעלת שנה שרשה בתחילתה

ומצינו בגמרא על החיזוק הנצרך בראש השנה (ר"ה טז, ב) אמר רבי יצחק כל שנה שרשה בתחילתה מתעשרת בסופה שנאמר מראשית השנה מרשית כתיב ועד אחרית סופה שיש לה אחרית, והיינו שכתוב מראשית בלי אלי"ף, לשון רש ועני, לומר שאם בתחילת השנה יש עניות, אזי בסופה יש עשירות.

ומה היא העניות? פירש רש"י: "שישראל עושים עצמן רשין בראש השנה לדבר תחנונים ותפילה כענין שנאמר תחנונים ידבר רש", והיינו שעניות פירושה שאדם מבקש ומתחנן בתפילה, כמו עני שמבקש רחמים ותחנונים, והוא ענין רשה בתחילתה, שהאדם מרגיש שהוא עני בזכויות, שאין לו מספיק זכויות, והוא צריך רחמי שמים לשנה טובה.

ואמנם התוספות פירשו באופן אחר: "שמתוך שישראלים רשים לבם נשבר ומרחמים עליהם מן השמים", והיינו שפירשו רשה בתחילתה כפשוטו, שבאמת האדם עני, ויש לו קשיים של עניות, ולכן מרחמים עליו מן השמים, והעניות והקשיים הגשמיים זה זכות ומעלה בשבילו, שעל ידי זה לבו נשבר, ומן השמים מרחמים עליו ויזכה לשנה טובה.

והנה לשון הגמרא הוא שנה שרשה 'בתחילתה', והיינו מראש השנה, שתחילת השנה זה בראש השנה, ולא באלול. וזהו בזמן הגמרא, אבל אנחנו לא יכולים להתחיל רק מראש השנה, אלא צריכים להקדים קודם, מפני ירידת הדורות, ולכן אנו מתחילים להגיד סליחות כבר באלול, לפני ראש השנה, והספרדים מתחילים כבר מראש חודש אלול, וכן אנו תוקעים בשופר ואומרים לדוד השם אורי, מפני הצורך בחיזוק.

וכאמור מנהגים אלו לא היו בזמן הגמרא, וכן פיוטי הסליחות הם מהראשונים, ואף מתקופת הגאונים, כגון 'מלאכי רחמים', וישראל נושעי שהוא מרבינו שפטיה, אבל בזמן הגמרא לא אמרו סליחות, ורק מאוחר יותר התחילו בזה, מפני הצורך בחיזוק, לאחר ירידת הדורות.

טעויות חמדת הממון והכבוד

ונתבונן באיזה דברים צריכים חיזוק. יש דברים שהטבע הוא נגד החיזוק, וצריכים חיזוק נגד הטבע, כגון חמדת הממון, שזה טבע האדם, ואמנם יש ממון כדי חייו, שאינו חמדת הממון, אבל אם אדם רוצה יותר, שיהיה לו עוד ועוד, כמו שאמרו (קהלת רבה א, יג) יש לו מנה רוצה מאתיים וכו', זה הטבע של חמדת הממון, ועושים השתדלות, כדי להרוויח עוד ממון, ואף שכבר יש לו כדי חייו, הוא רוצה עוד, וגם דורש מאחרים, חמדת הממון גורמת לדרישות, שאדם דורש מאחרים שיעזרו לו, ואם אינו מקבל את מה שהוא דורש אזי יש קפידא, והוא מקפיד.

וכל זה טעות, מפני שהכל בידי שמים, וכל דעביד רחמנא לטב עביד, וגם העניות היא בידי שמים, ולטובת האדם, וכפי מה שהזכרנו מדברי התוספות

והיינו שהכל היה מן השמים ולטובתו, שלא יקבלו אותו לישיבה שרצה מתחילה, כדי שיצליח יותר בישיבה השנייה, אבל הטבע הוא שלא חושבים על זה, אלא יש קפיידא למה לא יקבלו אותו, והרי הכל בידי שמים! ולטב עביד! וכפי שאכן ראה לבסוף שבישיבה השנייה הצליח יותר, ואם כן למה להקפיד, והקפיידא היא בטעות.

ויש הרבה קפיידות כאלה, מעשים שהיו, ומעשים שיכולים להיות, על ידי קפיידא, כגון אם אחד מזכה את הרבים במקום שיש שם מנהל, ויש לו דרישה בשביל מישו מהמשפחה שלו, דרישה צודקת מאד, אך המנהל לא מסכים, ויש לו קפיידא על המנהל, ומפני זה הוא עוזב את הזיכוי הרבים שם, וכי זה מוצדק? הרי הכל בידי שמים, וזה לטובתו, ומדוע הוא מפסיד את הזיכוי הרבים, הכל טעות! ולא חושבים על זה, שהכל בידי שמים, ולטב עביד. ויש הרבה מעשים כאלה.

זכות המעביר על מידותיו

ואמרו חז"ל (ר"ה יז, א) כל המעביר על מידותיו מעבירין לו על כל פשעיו, והיינו כשיש סיבה הגורמת קפיידא ותרעומת, ואדם מעביר על מידותיו ואינו מקפיד, זוכה שמן השמים מעבירין לו על כל פשעיו.

וכתב בספר שערי קדושה (א, ו) "מעבירין לו על כל פשעיו – ומכל שכן עוונות וחטאות", והיינו כידוע שיש שלוש דרגות של עבירות, חטא עוון ופשע, חטא הוא בשוגג, ועוון הוא במזיד, ופשע הוא יותר חמור, שעושה במרידה, וכאן אמרו מעבירין לו על כל פשעיו, היינו אפילו על הפשעים, שהם החמורים ביותר, וכל שכן על העוונות והחטאים.

וזה מידה כנגד מידה, כיון שהוא מעביר על מידותיו בין אדם לחברו, מעבירין לו על כל פשעיו בין אדם למקום.

ורבינו יונה בשערי תשובה (א, כח) כתב שזה "פתח תקוה נכבד מאד" מה שאפשר לזכות כשמעביר על מידותיו, ופעם אדם אחד אמר שקשה מאד לקיים את זה, ובאמת נכון שמצד הטבע זה קשה מאד, אבל עם אמונה שהכל בידי שמים והכל לטב עביד – מה הבעיה ומה הקושי?!

ואמנם מצינו בגמרא (תענית כה, ב) על תנאים שאחד נענה בתפילות והשני לא נענה, ואמרו שם "שזה מעביר על מידותיו וזה אינו מעביר על מידותיו", וצריך ביאור בטעם הדבר מדוע הוא לא העביר על מידותיו [עייין מה שביאר בזה הגר"ס באור ישראל מאמר כח].

ועוד מצינו בגמרא (ב"מ מט, א ועוד) שאמרו "אין לו עליו אלא תרעומת", והיינו בדבר שאי אפשר להגיד שהוא מוזיק, אבל יש בו איזה גרמא של הפסד ממוון, שאינו יכול לתבעו, אבל יש לו עליו תרעומת, כלומר שיש היתר של תרעומת, שיש איזה קפיידא ואכפת לו.

ואינו מובן על מה יש תרעומת, הרי הכל בידי שמים וכל דעביד רחמנא לטב עביד, ואמנם נכון שהשני נהג בהתנהגות שאינה הוגנת, ולא הגון לעשות ככה, אבל בנוגע לעצמו הרי הכל בידי שמים וכל דעביד רחמנא לטב עביד, וצריך ביאור בפשט הגמרא, על מה שייך תרעומת [וראה מה שכתב בענין זה בנתיבות אור שבספר אור ישראל].

ומעשה שהיה באחד שהיה מקורב מאד עם החזון איש, ששאל אותו פעם האם יש לו תרעומת עליו, והשיבו החזון איש "אינני יודע מה היא תרעומת", וזוהי מדרגה, מדרגת החזון איש, שלא לדעת מה זה תרעומת.

חיזוק באלול על ידי לימוד מוסר

ועכשיו באלול שזכינו שכל הישיבות מסודרות, ואמנם יש מחלה, אבל נוהרים עם כל הזהירות, והזמן מתחיל בשלמות, צריכים באמת שהאלול יהיה מחוזק! ובאמת באלול מוסיפים זמן ללימוד המוסר, שכל השנה סדר המוסר הוא חצי שעה לפני מעריב, ובאלול מוסיפים רבע שעה לפני מנחה, להוסיף יותר חיזוק, על ידי לימוד המוסר.

וסדר מוסר הוא דבר חיוני מאד, והוא החיזוק הכי טוב שיכול להיות, וידוע מה שכתב המשנה ברורה בסימן א' בשם קדמונים כי מה שאמרו חז"ל (קידושין ל, ב) בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין, התבלין המועיל ביותר הוא תורת היראה, והיינו לימוד ספרי המוסר להוסיף יראת שמים, כי גם יראת שמים היא תורה, וכן כתוב (איוב כח, כח) יראת השם היא חכמה, וחכמה זה תורה, תורת היראה.

לכן חשוב מאד קביעות לימוד המוסר באלול, וגם כל השנה זה חשוב מאד, כי זה מוסיף חיזוק ומוסיף אמונה ויראת שמים.

והרי יראת שמים היא מצוה שיש חיוב להוסיף ולהוסיף בה, ויש הרבה מדרגות ביראה, כמו שכתב רבינו יונה בשערי תשובה (ג, יז) שהיראה היא מהמעלות העליונות, שיש לכל אחת מהן הרבה מדרגות, ויש חיוב לעסוק בזה ולהשתדל לקבל את כל מדרגות היראה, והיא מצוה התלויה בלב, איך להוסיף יותר ויותר יראה, והרבה מדרגות יש בזה.

וכפי שאמר החזון איש על שלושה גדולים, כי אצל אחד מהם היראת שמים היא 'בראש', ואצל השני היראה 'בלב', ואצל השלישי היראה 'בחושי', כאילו שרואה את זה, באופן מוחשי, ככה יש מדרגות ביראת שמים, ולאט לאט מתקדמים בזה, על ידי קביעות יומית ללימוד המוסר, ומחשבות של מוסר, וכאמור זה חיוב, להוסיף יראת שמים.

השפעת התפילה לחיזוק האמונה

ושמעתי שהסבא מקלם אמר, למה אצל הראשונים לא מצינו שהיה להם זמן קבוע למוסר, ורק בדורות האחרונים זה התחיל, והחפץ חיים כתב (בית ישראל פ"ט) שבזמנו כבר הודו כל הגדולים שאין ברירה ואין עצה אחרת ומוכרחים ללמוד מוסר בכל יום, אבל בזמן הראשונים עדיין לא היה כך, ואמר הסבא מקלם כי אצל הראשונים התפילה הייתה בהתפשטות הגשמיות, ועם תפילה כזו אין צורך בלימוד מוסר, כי התפילה נותנת חיזוק כמו מוסר, ועל ידי התפילה מתחזקת האמונה ומקבלים בהירות האמונה ואף אמונה בחוש כמו שהזכרנו מהחזון איש.

ובאמת כבר כתב בספר הכוזרי (מאמר ג' פ"ה והובא בסידור הגר"א) שהתפילה היא מזון הנפש ונותנת חיזוק לנפש, וכמו שהגוף צריך מזון שלוש פעמים או פעמיים ביום, כך גם הנפש צריכה מזון לחיזוק הנפש ביראת שמים, וכל תפילה נותנת מדרגה לנפש ומשביעה ומרוממת את הנפש עד לתפילה הבאה, ואחר כך זה נחלש וצריכים שוב להתפלל, ושלושת התפילות ביום הם הממשיכות כל הזמן את השלמות והחיזוק של הנפש.

ועל כך אמר הסבא מקלם, כי אצל הראשונים שהתפללו בהתפשטות הגשמיות, היו התפילות במקום לימוד מוסר, כי תפילה כזו מרוממת את האדם ונותנת חיזוק ביראת שמים כמו מוסר, אבל בדורות האחרונים שהתפילה אינה כך, מוכרחים שיהיה זמן קבוע ללימוד המוסר.

ואמנם הרי ידוע שהברסיקער רב היה לומד מוסר בכל יום, וכפי שסיפרו באי ביתו שראוהו לומד בכל יום פרק במסילת ישרים, וכשגמר התחיל שוב ללמוד מתחילת הספר, והרי אצלו התפילה הייתה בהתפשטות הגשמיות, שדיברו אליו והוא לא שמע, כפי שכבר סיפרנו שהוא היה מתפלל שמונה עשרה בקול רם, בשביל הכוונה, שזה מותר, כי לא הפריע לאחרים, ופעם אחת כשהיה צריך להגיד יעלה ויבוא שמעו שדילג, ואמרו לו יעלה ויבוא, אך הוא לא שמע, כי היה בהתפשטות הגשמיות.

ואף על פי שהייתה תפילה כזו, הוא גם למד מוסר, ומדוע? יתכן שלימוד המוסר הוא הסיבה שהתפילה הייתה כך, ובגלל שלמד מוסר בכל יום, לכן זכה שהתפילה הייתה תפילה כזו, בהתפשטות הגשמיות.

ועל כל פנים לימוד המוסר הוא דבר שמחנך את האדם, ואין זה מידת חסידות, אלא זה נצרך בכל יום ויום, וכפי שאמרו חז"ל (ברכות לב, ב) ארבעה צריכין חיזוק ואלו הן תורה ומעשים טובים תפילה ודרך ארץ, ופירש רש"י שם צריכין חיזוק – שיתחזק אדם בהם תמיד ובכל כוחו, 'תמיד' היינו בקביעות בכל יום, לכל הפחות פעם ביום, ויבכל כוחו היינו עם כל הריכוז, בכל כוחות הנפש וכוח המחשבה.

והחיזוק הוא על ידי לימוד המוסר, ואמנם לרש"י היה חיזוק על ידי התפילה, כי אצל הראשונים התפילה הייתה בשלמות כמו שכתוב בספר הכוזרי, וזה נתן חיזוק כמו מוסר, אבל אנו בדורנו צריכים לימוד המוסר בשביל שהתפילה תהיה תפילה כזו, בהתפשטות הגשמיות, וכמו שכתב השולחן ערוך בהלכות תפילה (סימן צ"ח סעיף א') שכך צריכה להיות תפילה, בהתפשטות הגשמיות, שזה קרוב למעלת הנבואה.

אלו הם עניינים הצריכים חיזוק, והעיקר היא להמשיך ולהוסיף בחיזוק ברציפות בלי הפסק, השם יעזור שכולנו נתחזק.

מוקדש לעילוי נשמת האי גאון וצדיק חסידא ופרישא
הגאון הצדיק רבי **אברהם עמרם הלוי** ב"ר שלמה קון זצוקלה"ה
נלב"ע ביום ש"ק לסדר ובו תדבקון ל' אב תשע"ה - תנצב"ה

לעילוי נשמת הרבנית הצדקנית אמה של מלכות מרת **חנה** בת **נעמה ויקטוריה** ע"ה
אשת חבר להגה"צ רבי **משה מלכה** זצוק"ל נלב"ע ש"ק ד' אלול תשע"ג - תנצב"ה